

Мікрівкраплення в структурі сплавів з областю незмішування рідких фаз в різних умовах охолодження

В. О. Середенко, доктор технічних наук
О. В. Середенко, кандидат технічних наук
О. А. Паренюк

Фізико-технологічний інститут металів та сплавів НАН України, Київ

Визначено умови формування однорідних структур сплавів з вкрапленнями другої фази розмірами у діапазоні 1 – 7 мкм, що визначаються значеннями числа Біо ≤ 1 і числа Фур'є < 1 . Одержано структуру з середнім розміром вкрапель ~ 1 мкм і їх кількістю $\sim 1 \cdot 10^5$ мм⁻².

Завдяки існуванню в сплавах монотектичної системи області незмішування фаз в рідкому стані в них можливо формування емульсії, яка “заморожується” в твердому сплаві при певних умовах охолодження і тверднення. Сплави з такою структурою застосовуються в сучасній техніці в якості матеріалів з високою міцністю, тепло- і електропровідністю, зносостійкістю [1, 2]. Структура, що забезпечує необхідний рівень властивостей, характеризується розмірами включень 5 – 15 мкм і їхньою кількістю $\sim 1 \cdot 10^3$ мм⁻². Такі параметри структури реалізуються при швидкості охолодження до 10^2 °C/с [2, 3]. Найголовнішим резервом підвищення властивостей таких сплавів є збільшення дисперсності і кількості включень, тобто утворення в рідкому сплаві стану мікроемульсії з розмірами вкрапель ~ 1 мкм і менше. Для цього потрібні високі швидкості охолодження розплаву $\sim (10^3 - 10^5)$ °C/с [4, 5]. Однорідність структури також є важливим фактором підвищення властивостей сплаву [1]. Внаслідок ряду особливостей поведінки емульсії при охолодженні формування однорідної структури ускладнено [1 – 4]. Особливо це проявляється у сплавах на основі більш легкоплавкого компонента по відношенню до речовини вкрапель. Оскільки у сплаві на базі більш тугоплавкого компонента при охолодженні першою твердне основа сплаву і рідкі вкраплення фіксуються в ній. В сплаві на основі менш тугоплавкого компонента першими тверднуть тугоплавкі вкраплення і потрібно більше часу для їх фіксації в матриці.

Емульсовані сплави є дуже чутливими не тільки до швидкості охолодження, але й умов відводу тепла. Існують дані, які вказують, що навіть при охолодженні стрічки товщиною 50 мкм зі сплаву Cu – Cr зі швидкістю 10^5 °C/с по її висоті утворюються зони з різним розміром і кількістю вкрапель [5].

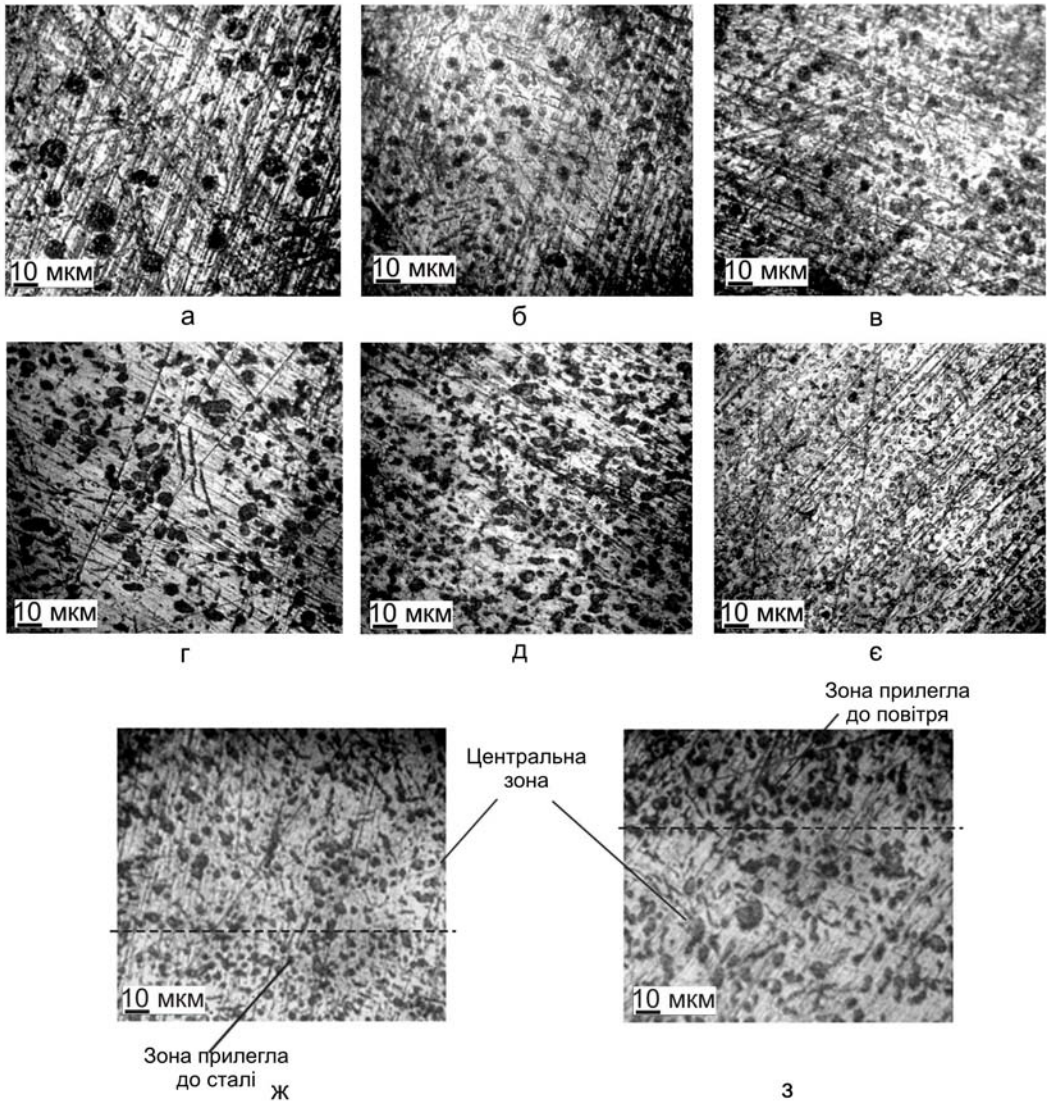
Відомо, що великий вплив на формування структури сплаву чинить контакт між розплавом та поверхнею охолоджувача. Виникнення газового проміжку особливо сильно змінює умови охолодження металу у шарі товщиною до 0,25 мм [6]. Наявність повітря між нерівностями на поверхні охолоджувача також впливає на умови відводу тепла [7].

В дослідженнях по формуванню структури емульсованих сплавів головна увага приділяється розміру вкраплень та їхньому розподілу за розмірами. Недостатньо вивчено вплив швидкості охолодження на кількість крапель емульсії, а також рідко враховується особливості теплообміну між розплавом і охолоджувачем. Вивчення особливостей поведінки емульсованих сплавів у багатьох випадках проводять на сплавах з невисокою температурою плавлення, у тому числі системи цинк-вісмут на базі більш тугоплавкого компонента (цинку).

Метою даної роботи було визначення впливу умов охолодження при кристалізації на розмір, кількість крапель мікроемульсії і однорідність структури сплаву на основі менш тугоплавкого компонента (вісмуту) з добавкою цинку.

Експерименти проводились на замонотектичному сплаві вісмуту з 30 % мас. цинку. Температура обробки розплаву і розливки становила 560 °С, що на 50 °С вище температури області незмішування сплаву [8]. Товщина зразків, що заливались на підложку була 600, 300 і 120 мкм. Швидкість охолодження (ν) розраховували за допомогою рівняння Ньютон-Ріхмана. Коефіцієнт тепловіддачі (α) від зразка до підкладки визначали на основі підходу, що враховує контактний спротив повітря, замкнутого між нерівностями на поверхні підкладки [6, 7]. В дослідженнях застосовувались підкладки з близькими коефіцієнтами теплопровідності [9], але з різними висотами мікронерівностей на поверхнях. Підкладка з графіту мала мікронерівності ~ 200 мкм ($\alpha = 1,63 \cdot 10^3$ Вт/(м²·К)), сталева полірована ~ 2 мкм ($\alpha = 1,42 \cdot 10^5$ Вт/(м²·К)). Умови теплообміну описувались безрозмірними числами Біо (Bi), що відображає перепад температури в тілі (зразку), і Фур'є (Fo), яке характеризує темп зміни температури тіла [9]. Визначали середній розмір вкраплень (b), середню відстань між ними (ℓ) та їх кількість на одиниці площі шліфа (q), що визначали за допомогою оптичного мікроскопа.

Структури зразків сплаву, що тверднули на графіті, були однорідними (рисунок а – зразок товщиною 600 мкм, б – 300 мкм, в – 120 мкм). В структурі зразків, отриманих на сталевій підкладці, товщиною 600 і 300 мкм сформувалися 3 зони: нижня, зі сторони прилеглої до підкладки, середня зона (її структура представлена на рисунку: г – зразка товщиною 600 мкм, д – 300 мкм) і верхня – зі сторони повітря. Розміри вкраплень цинку в нижній зоні були на 30 %, а у верхній на 7 % менше, ніж у середній, висота зон була ~ 60 мкм – рисунок ж, з. Структура зразка товщиною 120 мкм була однорідною (рисунок є). Умови охолодження і параметри структури (для зразків з неоднорідною структурою – для середньої зони приведено в таблиці).

Структура зразків сплаву, отриманих у різних умовах охолодження: на графітовій (а, б, в) і сталевій поверхнях (г, д, е) та зони в структурі зразків (ж, з).

З даних таблиці видно, що зі збільшенням кількості вкраплень зростає значення коливань показнику відстані між ними. Так, найбільша рівномірність розподілу вкраплень притаманна зразкам, отриманим при темпі охолодження визначеним найменшим значенням F_0 ($\ll 1$). При цьому коливання параметру b по відношенню до його середнього значення є найменшим серед усіх зразків – 15,9 %. У випадку, коли число F_0 найбільше ($\gg 10$), коливання b також найбільші – 44,8 %. Стану мікромемльсії найбільшим чином відповідає зразок сплаву з середнім розміром вкраплень ~ 1 мкм і їх кількістю $\sim 1 \cdot 10^5$ мм² (рисунок, таблиця).

Таким чином, для отримання однорідної структури сплаву з дрібнодисперсними вкрапленнями (як у випадку підкладки з графіту) число V_i

Плавлення і кристалізація

Вплив умов охолодження на параметри вкраплень у структурі сплаву

Параметри	Підкладка					
	Графіт			Сталь		
	Товщина зразка, мкм					
	600	300	120	600	300	120
$v, ^\circ\text{C}/\text{c}$	$8,21 \cdot 10^2$	$1,64 \cdot 10^3$	$4,10 \cdot 10^3$	$7,12 \cdot 10^4$	$1,42 \cdot 10^5$	$3,56 \cdot 10^5$
Vi	0,065	0,033	0,013	5,67	2,83	1,13
Fo	12,1	24,2	60,5	0,1	0,3	0,7
$b, \text{мкм}$	$6,4 \pm 1,02$	$3,6 \pm 0,46$	$3,1 \pm 0,58$	$3,6 \pm 0,45$	$1,7 \pm 0,17$	$1,4 \pm 0,13$
$l, \text{мкм}$	$8,2 \pm 1,89$	$3,1 \pm 0,88$	$2,9 \pm 1,31$	$5,4 \pm 0,86$	$2,5 \pm 0,66$	$1,2 \pm 0,25$
$q, \text{мм}^{-2}$	$7,90 \cdot 10^3$	$1,11 \cdot 10^4$	$1,25 \cdot 10^4$	$1,10 \cdot 10^4$	$6,02 \cdot 10^4$	$1,78 \cdot 10^5$

повинно бути $< 0,1$, що відповідає умові термічно “тонкого” тіла з дуже незначним перепадом температури у зразку, що охолоджується. Для однорідного зразка, отриманого на сталевій підкладці (товщиною 120 мкм), однорідність структури, вірогідно, пов’язана зі змиканням нижньої і верхньої зон. Найбільш дисперсні мікроемульсовані структури утворюються в умовах $Fo < 1$, однорідні по висоті зразка – при $Vi \leq 1$, з найбільш однорідним розподілом вкраплень – при $Fo \ll 1$.

Перспектива подальших досліджень полягає в визначенні впливу умов отримання зразків з концентрацією цинку в сплаві у діапазоні менше 30, але більше 15 % (по масі), що відповідає області незмішування рідких фаз.

Література

- Zhong Y., Wang J., Zheng T. // Journal of Iron and Steel Research International. – 2012. – 19, 1 – 1. – P. 282 – 285.
- Wang W., Wang E., Zhang L. // Journal of Iron and Steel Research International. – 2012. – 19, 1 – 2. – P. 821 – 825.
- Сучков Е.В., Попель С.М., Жуков А.А. // Расплавы. – 1995. – 5. – С. 24 – 28.
- Добаткин В.И., Елагин В.И. Гранулируемые алюминиевые сплавы. – М.: Металлургия, 1981. – 176 с.
- Morris M.A., Morris D.G. // Acta metallurgica. – 1987. – 35, 10. – P. 2511 – 2522.
- Марширов В. В. // Литейн. пр-во. – 2013. – 9. – С. 33 – 36.
- Абраменко А. Н., Калиниченко А. С., Антонец М. А. // ИФЖ. – 1988. – 55, 1. – С. 117 – 122.
- Malakhov D. V. // Calphad. – 2000. – 24, 1. – P. 1 – 14.
- Пехович А.И., Жидких В.М. Расчёты теплового режима твердых тел. – М.: Энергия, 1976. – 352 с.

Одержано 22.04.14

В. А. Середенко, Е. В. Середенко, А. А. Паренюк

Микровключення в структурі сплавів с областю несмешивания жидких фаз в разных условиях охлаждения

Резюме

Определены условия формирования однородных структур при кристаллизации сплавов с включениями второй фазы размерами в диапазоне 1 – 7 мкм, определяемые значениями числа Био ≤ 1 и числа Фурье < 1 . Получена структура со средним размером включений ~ 1 мкм и их количеством $\sim 1 \cdot 10^5$ мм⁻².

V. O. Seredenko, O. V. Seredenko, A. A. Parenjuk

Microindusions in the structure of alloys with miscibility gap under different cooling conditions

Summary

Conditions allowing to form homogeneous structures of the alloys with second phase inclusions of 1 – 7 μm were established. They described by Numbers $Bi \leq 1$ and $Fo < 1$. Structure with average size of the inclusions ~ 1 μm and their quantity $\sim 1 \cdot 10^5$ mm^{-2} were obtained.

Шановні колеги!

Триває передплата на науково-технічний журнал «Металознавство та обробка металів» на 2015 р.

Для регулярного одержання журналу потрібно перерахувати вартість заказаних номерів на розрахунковий рахунок Фізико-технологічного інституту металів та сплавів НАН України. Вартість одного номера журналу – 30 грн., передплата на рік – 120 грн.

Ціна архівних номерів 1995 – 2013 рр. – 10 грн.

Розрахунковий рахунок для передплатників, спонсорів і рекламодавців:

банк ГУДКСУ в м. Києві, р/р 31257201112215, код банку 820019.

Отримувач – ФТІМС НАН України, ЗКПО 05417153,

з посиланням на журнал "ММ".

Копію документа передплати та відомості про передплатника просимо надсилати до редакції, вказавши номер і дату платіжного документа.